

Piliakalnių tyrinėjimų kryptys Lietuvoje 1962–1987 metais

Gintautas Zabiela

Tarybinio laikotarpio Lietuvos archeologijos istorija neparašyta. Yra keletas to priežasčių, iš kurių viena svarbiausių yra ta, kad mus nuo šios epochos skiria palyginti dar nedidelis laiko tarpas (mažiau negu viena karta), todėl sunku padaryti objektyvias išvadas. Kita priežastis yra ta, kad kai kuriems Lietuvos archeologams ta istorija tebėra „gyva“ – šiuo laikotarpiu jie darbavosi arba bent pradėjo savo mokslinę veiklą. Vienu atveju tai savotiškas palengvinimas – epocha žinoma betarpiškai, kaip ir daugelis jos faktų ar duomenų, kurie niekur nebuvo užfiksuoti ir liko tik pačių to ar kito įvykio liudininkų atmintyje. Dėl pastarosios aplinkybės, kita vertus, mūsų žinios apie neseniai prabėgusią epochą nėra baigtos – bet kada gali atsirasti naujų faktų, aiškinimų, liudijimų, prisiminimų, net archyvinių dokumentų (ypač iš asmeninių archyvų). Apskritai situacija ne iš palankių objektyviems socializmo laikotarpio Lietuvos archeologijos raidos moksliniams tyrimams, tai, matyt, lemia labai mažą bendrą publikacijų kiekį ir beveik visišką specialiųjų publikacijų nebuvimą.

Šiuo straipsniu ryžtasi plačiau panagrinėti vieną palyginti siaurą to laikotarpio Lietuvos archeologijos istorijos aspektą – piliakalnių tyrinėjimų kryptis Lietuvoje 1962–1987 m. Tiek tema, tiek jos chronologinės ribos pasirinktos neatsitiktinai. Piliakalniais ir jų tyrinėjimų istorija šio straipsnio autorius domisi jau pora dešimtmečių, tad visiškai neišvengiamas yra ir jų pažinimo įvertinimas ankstesniais laikotarpiais. Laikotarpio pasirinkimas irgi visiškai motyvuotas. 1962 m. rugsėjo 1 d.–1987 m. gegužės 29 d. Istorijos instituto Archeologijos sektorias (nuo 1980 m. – skyriaus) vedėjas buvo Adolfas Tautavičius (1925–2006). Šiandien gal tiek dėmesio vienam žmogui neskirtume, net jeigu jis turėtų ir vadovaujančius postus. Demokratinėje visuomenėje vienas žmogus daryti procesams įtaką gali tik iš dalies. O totalitarinėje socialistinėje santvarkoje atskiro asmens įtaka procesams, kuriuos valdyti jis turėjo galios, buvo kone absoliuti ir tik nuo to asmens

priklausė, kiek ir kokių laipsniu jis ta galia pasinaudojo. Čia iškart reikia pasakyti, kad A. Tautavičiaus vedėjavimo laikotarpiu socializmas kaip santvarka, viena vertus, buvo kur kas liberalesnis negu Stalino laikais, o kita vertus – jame jau pradėjo reikštis vidinės krizės simptomai. Tas ypač tapo juntama nuo aštuntojo dešimtmečio antrosios pusės.

Tokiu metu beveik ketvirtį amžiaus Lietuvos archeologijai vadovavo A. Tautavičius. Žodis „vadovavo“ čia pavartotas neatsitiktinai. Tarybinio laikotarpio mokslas buvo centralizuotas Mokslų akademijos sistemoje (aukštosioms mokykloms paliktas daugiau specialistų rengimas), kurioje Istorijos institutas (jis ne kartą keitė savo pavadinimą, taip vadinosi 1955–1990 m.) buvo pagrindinis ideologinis institutas plačioje istorijos srityje (1946–1990 m. gyvavęs Partijos istorijos institutas vykdė kitas funkcijas). Komunistų partijos politiką čia įkūnydavo pirmiausia ilgamečiai partiniai direktoriai. Jais 1948–1970 m. buvo Juozas Žiugžda (1893–1979), 1970–1987 m. – Bronius Vaitkevičius (1926–2002). A. Tautavičius institute, ir dirbdamas skyriaus vedėju, išliko nepartinis. Toks iš pirmo žvilgsnio išskirtinis atvejis tikrovėje nebuvo unikalus, nes, pavyzdžiui, nepartinė buvo ir Etnografijos sektoriaus vedėja (1961–1971) A. Vyšniauskaitė, ir net M. Jučas, 1972–1985 m. buvęs direktoriaus pavaduotoju mokslo reikalams. Taigi Istorijos instituto kaip ideologinės įstaigos darbas buvo kur kas sudėtingesnis negu dabar atrodo. Plačiau nesigilinant į bendrą instituto situaciją nagrinėjamos temos aspektu galima pasakyti tik tiek, kad nepartinis A. Tautavičius buvo santykinai laisvesnis nuo diktato iš viršaus, o vadovavimas seniausio istorijos laikotarpio (priešistorės), kurį tuomet aprėpė archeologija, tyrimams dar mažino galimybę vadovauti iš viršaus.

Tai, kas pasakytą, leidžia kelti hipotezę apie A. Tautavičiaus „politiką“ plėtojant Lietuvos archeologijos mokslą, ką galėtume įvardyti Lietuvos tarybinės archeologijos Tautavičiaus laikotarpiu. Žodį

„politika“ reikia rašyti kabutėse, nes dėl tuometinės santvarkos ir paties instituto specifikos skyriaus vedėjas negalėjo vykdyti savarankiškos veiklos. Viso Tautavičiaus laikotarpio Lietuvos archeologijos istorijos raidos atskleidimas pareikalautų gana didelio darbo, tad pasirinktas siauresnis baras – piliakalnių tyrimai – kaip tik gali padėti atskleisti jo archeologijos mokslo problemų supratimą bei jų sprendimo būdų paiešką. Tai ir būtų savotiška A. Tautavičiaus archeologinė „politika“, kuri, savaime suprantama, anuo metu negalėjo būti atvirai deklaruojama. Jos išskyrimas iš padarytų darbų kartu leidžia atsakyti ir į klausimą, ar ji išvis buvo?

Tyrimo šaltinių bazę sudaro tuo metu Lietuvoje atliktų piliakalnių tyrimo darbų visuma pradedant kasinėjimais ir baigiant apibendrinamosiomis studijomis. Ši medžiaga yra tiek skelbta, tiek likusi rankraščiais (tyrimų ataskaitomis). Netyrinėti skyriaus posėdžių protokolai, kuriuose labiau atsispindėjo oficialioji mokslo raidos pusė. Nesinaudota ir negausiais prisiminimais kaip subjektyviu šaltiniu (tiek spausdintais, tiek kolegų pasakojimais). Tyrimo šaltinių bazės baigtumą rodo ir tai, kad pagrindinių to laikotarpio piliakalnių tyrinėtojų jau nebėra tarp gyvųjų arba jie šio darbo nebedirba.

Atėjęs vadovauti skyriui A. Tautavičius paveldėjo didelę gyvenviečių ir laidojimo paminklų tyrinėjimų disproporciją, susidariusią nuo pat Lietuvos archeologijos mokslo ištakų. Piliakalnių pažinimas Lietuvoje gerokai atsiliko nuo to paties laikotarpio kapinynų kasinėjimų. Iki Antrojo pasaulinio karo buvo kasinėti 23 piliakalniai¹ ir net daugiau kaip 140 kapinynų². Nors pokario laikotarpiu piliakalnių tyrinėjimams buvo skiriama daugiau dėmesio, ši disproporcija liko ir toliau santykinai didėjo. 1951–1962 m. tyrinėta 17 piliakalnių (1,4 piliakalnio per metus) ir 47 kapinynai (1948–1962 m. – 3,1 kapinyno per metus). Piliakalnių tyrinėjimų lyderiai tuo metu buvo P. ir R. Kulikauskai (6 piliakalniai) ir O. Kuncienė (4 piliakalniai). A. Tautavičiaus vedėjavimo laikais tyrinėta 63 piliakalniai (2,5 piliakalnio per metus) ir 192 kapinynai³ (7,7 kapi-

nyno per metus). Piliakalnių tyrinėjimų lyderiai išliko tie patys – P. ir R. Kulikauskai tyrinėjo 14 piliakalnių, V. Daugudis – 13. Piliakalnių tyrimų priaugis A. Tautavičiaus laikais buvo pats didžiausias per visą tuometinę Lietuvos archeologijos istoriją – iki 1963 m. tebuvo tyrinėta 40 piliakalnių, o 1987 m. šis skaičius buvo padidėjęs 2,5 karto. Jau vien ši pagrindinė statistika leidžia teigti, kad A. Tautavičius piliakalnius laikė labai svarbia archeologinių tyrimų kryptimi. Jie jam faktiškai atstojo visą geležies amžiaus gyvenviečių masyvą, nes kitų rūšių gyvenvietinių archeologijos objektų (papėdžių ir neįtvirtintų gyvenviečių) buvo tyrinėta kur kas mažiau. 1963–1986 m. tyrinėtos 25 piliakalnių papėdės⁴ ir 10 neįtvirtintų gyvenviečių⁵.

Čia reikia pabrėžti, kad piliakalniai nebuvo A. Tautavičiaus specialaus domėjimosi sritis, tad jų tyrinėjimų išplėtimas nėra jo asmeninės veiklos ar asmeninio suinteresuotumo rezultatas. Iki tapimo Archeologijos skyriaus vedėju A. Tautavičius buvo tyrinėjęs tik vieną miniatiūrinį piliakalnį Lavoriškėse⁶ 1955 m. ir 1962 m. Aukuro kalno piliakalnį Trakuose (kaip Trakų pusiasalio pilies sudedamąją dalį) (Tautavičius, 1968, p. 56–57). Jau būdamas vedėju 1965 m. jis kasinėjo Veliuonos Pilaite – Lietuvai nebūdingus *moto* tipo įtvirtinimus, kuriuose XIV a. stovėjo kryžiuočių pilaitė⁷. Taigi akivaizdu, kad A. Tautavičiaus indėlis į piliakalnių tyrimus buvo tokių tyrimų skatinimas ir rėmimas, o tai jau leidžia grįžti prie jo vykdytos „politikos“ šiuo klausimu. Jos tikslą įvardyti sunku. A. Tautavičius apie tai tiesiogiai niekur nerašė. Piliakalniais skirto „Lietuvos TSR archeologijos atlaso“ antro tomo įvade teigiama, kad piliakalniai „padeda pažinti lietuvių ir jų protėvių – įvairių baltų genčių – materialinę kultūrą nuo I tūkstantmečio pr. m. e vidurio iki XIII–XIV a.“ (Lietuvos, 1975, p. 3). Nors įvado autorius nenurodytas, šį rašinį galime skirti A. Tautavičiaus plunksnai, nes jis buvo šio tomo redaktorius. To

⁴ Skaičiuota pagal: Zabiela, 2005, t. 27, p. 88–91, 1 lentelė.

⁵ Skaičiuota pagal: Lietuvos, 1975, t. II, p. 144–145 ir paties A. Tautavičiaus kasmetines archeologinių tyrinėjimų apžvalgas „Lietuvos istorijos metraščiuose“ (nuo 1975 metų).

⁶ Tyrinėjimų medžiaga liko neskelbta, plačiausiai apie Lavoriškių piliakalnį rašyta: Volkaitė-Kulikauskienė, 1959, p. 130–131.

⁷ Tyrinėjimų medžiaga liko neskelbta, plačiausiai apie Veliuonos Pilaite rašyta: Tautavičius, 2001, p. 70–77.

¹ Čia ir toliau skaičiuota pagal: Zabiela, 2003, p. 37–43, 1 lentelė.

² Čia ir toliau skaičiuota pagal: Tautavičius, 1977a, t. III, p. 144–145.

³ Skaičiuota pagal: Tautavičius, 1977a, t. III, p. 144–145 ir paties A. Tautavičiaus kasmetines archeologinių tyrinėjimų apžvalgas „Lietuvos istorijos metraščiuose“ (nuo 1976 metų).

paties atlaso tomo įvardiniame straipsnyje „Piliakalniai ir jų radiniai“ šis tikslas suformuluotas bene konkrečiau. Čia kalbant apie pokarinius piliakalnių tyrimus nurodytos dvi jų kryptys: piliakalnių kasinėjimai ir piliakalnių registravimas (Lietuvos, 1975, p. 7). Piliakalnių tyrinėjimų kryptį formuluotė neabejotinai priklauso A. Tautavičiui, nors įvardinio straipsnio autoriai yra du: jis ir E. Grigalavičienė (pastaroji rašė apie radinius – daugiausia keramiką). Piliakalnių kasinėjimų tikslas apibrėžtas gana aiškiai. „Sukaupta medžiaga ir leido nustatyti šių paminklų chronologiją, davė duomenų juos palikusią žmonių buičiai pažinti, pasekti piliakalnių vaidmens kitimui, augant gamybinėms jėgoms ir tobulėjant gamybiniais santykiams – irstant pirmykštei bendruomenei ir formuojantis klasiinei visuomenei“ (Lietuvos, 1975, p. 7). Piliakalnių registravimo tikslas apibūdintas ne taip aiškiai. „Ši medžiaga beveik nepanaudota tiksliau ir visapusiškiau apibūdinti Lietuvos piliakalnių paplitimui“ (Lietuvos, 1975, p. 8). Tačiau taip jau išėjo, kad antrąją kryptimi buvo padaryta kur kas daugiau ir išsamiau.

Tačiau užsibrėžtus piliakalnių tyrimo tikslus vykdyti buvo gana sunku. Pirmiausia tam trūko pačių tyrinėtojų, ypač piliakalnių. Nors 1962 m. įvykus piliakalnių pagrindinių tyrinėtojų rokiruotei (P. Kulikauskas išėjo dirbti į universitetą, iš jo į institutą perėjo R. Kulikauskienė) patys piliakalnių tyrimai nenutrūko, Kulikauskai šiuos tyrinėjimus darė gana savarankiškai. Nors istorijos Institutas tuomet turėjo teisę išduoti leidimus archeologiniams tyrinėjimams, iš Kulikauskų nepavyko išsireikalauti net kai kurių piliakalnių tyrimų ataskaitų⁸. Universitete P. Kulikauskas tęsė Užnemunės piliakalnių tyrinėjimus, kuriuos buvo pradėjęs dar dirbdamas institute. Tai buvo bene didžiausias Lietuvos archeologų indėlis į daugiausia lenkų archeologų pajėgomis vykdomą jotvingių tyrinėjimų projektą (Kulikauskas, 1982, p. 12–13). R. Kulikauskienė tarpais jam talkindavo kaip instituto darbuotoja (bendri Rudaminos ir Sudargo piliakalnių tyrinėjimai), tačiau septintąjį dešimtmetį daugiau tyrinėjo laidojimo paminklus (Zabiela, 2001, p. 14, pav. 8) ir rašė daktaro disertaciją. Kiti piliakalnių tyrinėtojai dar nebuvo deramai pasirengę juos kasinėti. Nuo 1960 m. Istorijos institute dirbęs Algimantas Merkevičius (g. 1933 m.) pradžioje sekė P. Kulikaus-

ko pėdomis ir buvo pradėjęs domėtis Pietvakarių Lietuvos piliakalniais, dalyvavo jo rengtose Piliakalnių, Paveisininkų piliakalnių tyrinėjimo ekspedicijose ir net spėjo parašyti pirmuosius šios krypties darbus (Меркевичюс, 1963; 1966). P. Kulikauskui perėjus dirbti į universitetą, šią temą tęsti savarankiškai tapo problemiška. A. Merkevičius pradėjo ieškoti naujos temos, kuri vėliau pasirodė su piliakalniais beveik nesusijusi (bronzos apdirbimas). Pradžioje tarsi iš inercijos Užnemunės piliakalnių tyrinėjimai Istorijos institute dar buvo daromi, tačiau jau visai kitu pagrindu. Ant Nemuno planuojant statyti ištisą hidroelektrinių kaskadą (planai liko neįgyvendinti) prieš tai turėjo būti tiriami užliejamose zonose atsідūrę archeologijos paminklai. Istorijos institutas jau turėjo tokių darbų patirties – 1953–1962 m. tyrinėjo Kauno hidroelektrinės užliejamos zonos archeologijos paminklus. Šįkart buvo planuojama Birštono hidroelektrinė ir turėjo būti ištirti jos užliejamoje zonoje atsidursiantys du grūvantys Norkūnų piliakalniai. Juos tyrinėti buvo pavesta kitam jau tam tikrą piliakalnių tyrimų patirtį turinčiam archeologui Vytautui Daugudžiui (1929–2002). Jis 1957–1960 m. jau buvo tyrinėjęs Aukštadvario piliakalnį ir aiškiai specializavosi tyrinėti jų medžiagą (Daugudis, 1961; 1962; Даугудис, 1961). Po Aukštadvario tyrinėjimų V. Daugudis rimtesnių savarankiškų tyrinėjimų nedarė, tad jo kandidatūra kaip pagrindinio instituto vykdomų piliakalnių tyrimų specialisto buvo visai priimtina. Deja, po Norkūnų piliakalnių tyrinėjimų 1964–1965 m. V. Daugudis labiau į piliakalnių tyrimų darbus institute neįsitraukė, nors ir paskelbė jų medžiagą analizuojančių straipsnių (Daugudis, 1966a; 1966b; 1966c; 1968), o 1967 m. prie Lietuvos TSR Kultūros ministerijos susikūrus Mokslinei-metodinei kultūros paminklų apsaugos tarybai (toliau – MMT), perėjo dirbti į ją. Čia jis toliau tyrė ardomas piliakalnius (Kumelionys, Meškučiai, Brodeliškės, Bražuolė). Septintajame dešimtmetyje–aštuntojo dešimtmečio pradžioje trejetą piliakalnių dar tyrinėjo Šiaulių ir Telšių muziejų archeologai, tačiau jų buvo rezultatai buvo menki. Vitas Valatka (1927–1977) Buožėnų piliakalnyje 1964 m. ištyrė tik 1 m² dydžio šurfa (Valatka, 1974, p. 126; 2004, p. 330), 1972 m. Renavo piliakalnyje tyrinėtame 36 m² dydžio plote rado tik vieną šukę (Valatka, 1974, p. 14–15). Dar nesėkmingesni buvo Julius Naudužo (1929–1989) 1969 m. Velžių piliakalnio tyrinėjimai. Nors čia buvo ištirta nemaža piliakalnio dalis (1175 m² bendras plotas), jo tyrinėji-

⁸ Į Instituto archyvą nepateko Kunigiškių (Pajevonio), Kaukų, dalies Sudargo piliakalnių tyrinėjimų ataskaitos.

mų ataskaita parengta taip prastai, kad A. Tautavičius 1970 m. gegužės 18 d. buvo priverstas rašyti oficialų raštą tyrinėtojiui (nuorašas buvo įteiktas Kultūros ministerijos Muziejų ir kultūros paminklų apsaugos valdybai). Išvada buvo vienareikšmė: „Kasinėjimų ataskaitos privalo duoti pilną darbų apimtį ir jų rezultatų vaizdą. Jeigu kasinėjimų ataskaitų kokybė nepagerės, institutas neduos daugiau leidimo paminklų kasinėti“ (Naudužas, 1969š, p. 2). Toliau J. Naudužas piliakalnių nebetyrinėjo.

Piliakalnių tyrinėjimų padėtis greičiausiai lėmė Tautavičiaus telkiamąsi prie antro piliakalnių pažinimo uždavinio – jų registravimo. Čia pagrindinė kryptis buvo įvairių duomenų apie piliakalnius rinkimas žvalgomųjų ekspedicijų metu. Šių ekspedicijų svarba A. Tautavičiui buvo visiškai aiški, nes jau nuo 1963 m. jis tęsia P. Kulikausko 1948 m. pradėtą vykdyti tokias ekspedicijas ir joms vadovauja iki 1973 m., kai šios ekspedicijos apėmė iš esmės visą Lietuvos teritoriją. Čia iškart reikia pasakyti, kad tos ekspedicijos buvo universalūs pobūdžio – jų metu rinkti duomenys apie visus archeologijos paminklus, ne tik piliakalnius. Tokia ekspedicijų forma nusistovėjo nuo pokario laikų, o jos šaknys siekia dar tarpukario laikotarpį (Kulikauskas, Zabiela, 1999, p. 145–146). A. Tautavičius buvo pirmųjų P. Kulikausko vadovaujamų ekspedicijų 1948–1949 m. dalyvis, tad jų organizavimo ir vykdymo specifika išmanė. Galiausiai jis buvo ir 1955 bei 1961 m. vykdytų žvalgomųjų ekspedicijų vadovas. Taigi akivaizdu, kad žvalgomųjų ekspedicijų svarba A. Tautavičiui buvo aiški nuo pat jo darbo Istorijos institute pradžios ir tik tapimas Archeologijos skyriaus vedėju leido rengti jas kasmet ir tikslingai. 1963–1973 m. A. Tautavičius iš tikrųjų žvalgė beveik visos Lietuvos piliakalnius. 1963 m. žvalgomoji ekspedicija lankė Vakarų Lietuvos archeologijos paminklus (Kretingos, Klaipėdos, Šilutės, Tauragės, Jurbarko rajonai), 1964 m. – Žemaitiją (Plungės, Šilalės, Tauragės, Telšių, Kretingos, Kelmės rajonai), 1965 m. – Užnemunę (Varėnos, Marijampolės, Lazdijų, Šakių, Vilkaviškio, Jurbarko rajonai), 1966 m. – Šiaurės Vakarų Lietuvą (Akmenės, Klaipėdos, Kretingos, Mažeikių, Plungės, Skuodo, Šiaulių rajonai), 1967 m. – Vidurio Lietuvą (Jurbarko, Kauno, Kėdainių, Kelmės, Radviliškio, Raseinių, Šiaulių rajonai), 1968 m. – Šiaurės Lietuvą (Joniškio, Kauno, Kėdainių, Pakruojo, Panevėžio, Pasvalio, Radviliškio, Šiaulių rajonai), 1969 m. – Šiaurės rytų Lietuvą (Biržų, Kėdainių, Kupiškio, Pa-

nevėžio, Pasvalio rajonai), 1970 m. – Rytų Lietuvą (Anykščių, Rokiškio, Molėtų, Širvintų, Ukmergės ir Utenos rajonai), 1971 m. – Centrinę Lietuvą (Kėdainių, Jonavos, Kauno, Kaišiadorių, Prienų, Alytaus, Trakų, Švenčionių, Vilniaus, Raseinių, Ignalinos rajonai), 1972 m. – Centrinę ir Rytų Lietuvą (Alytaus, Jurbarko, Marijampolės, Kauno, Plungės, Šilutės, Rokiškio, Zarasų, Vilniaus rajonai). 1973 m. Anykščių, Ignalinos, Jonavos, Kėdainių, Širvintų, Švenčionių, Ukmergės, Utenos, Varėnos, Vilniaus, Ignalinos rajonuose žvalgyti paskiri iki tol nelankyti archeologijos paminklai. Šie žvalgymai apėmė daugelį anksčiau P. Kulikausko vykdytų archeologinių ekspedicijų metu lankyto paminklų, tačiau nelietė daugumos ankstesnių paties A. Tautavičiaus vadovautų ekspedicijų metu lankyto archeologinių objektų. Realiai A. Tautavičiaus nežvalgyta liko tik Lietuvos–Baltarusijos pasienio sritis Pietų ir Rytų Lietuvoje (iš dalies Varėnos, Šalčininkų, Vilniaus, Švenčionių ir Ignalinos rajonai). Čia vėliau aprašant archeologinius objektus vadovautasi kitų archeologų vykdytų žvalgomųjų ekspedicijų metu surinktais duomenimis. Tokiam šio regiono išskirtinumui, atrodo, turėjo reikšmės tai, kad nebuvo išlikusi šio regiono tarpukario laikotarpio paminklošauginė medžiaga (tuomet šios teritorijos priklausė Lenkijai), todėl buvo sunkiau rengti pačias ekspedicijas.

Viso šio 1948–1973 m. trukusio darbo, kuriame, be paties A. Tautavičiaus, įvairiu laiku 20 žvalgomųjų archeologinių ekspedicijų dalyvavo dar mažiausiai 27 archeologai (Lietuvos, 1975, p. 7, nuoroda 1), rezultatas buvo piliakalniams skirtas „Lietuvos TSR archeologijos atlasas. T. II“, išleistas 1975 m. A. Tautavičius buvo šio tomo redaktorius, įvadinio straipsnio bendraautoris ir dalies teksto autorius), tad jo indėlis į piliakalnių registravimą yra tikrai didelis. Pirmiau minėtos 11 jo vadovautų ekspedicijų, kuriose išminėtų 27 archeologų dalyvavo 22, tą patvirtina dar kartą. Paties A. Tautavičiaus požiūris į piliakalnius nebuvo gilus ir išsamus. Jis Lietuvos piliakalnius (iš viso 855) suskirstė į neabejotinus (600), tariamus (200) ir sunaikintus (50) (Lietuvos, 1975, p. 8–9). Šis skirstymas galbūt svarbesnis jų būsimųjų tyrinėjimų aspektu pasirenkant vieną ar kitą piliakalnį, negu pačiam archeologijos mokslui. Ekspedicijų metu sukaupta medžiaga „leido nustatyti šių paminklų chronologiją, davė duomenų juos palikusį žmonių buičiai pažinti, pasėkti piliakalnių vaidmens kitimui, augant gamybinėms jėgoms ir tobulėjant gamybiniam santykiams – ir-

tant pirmykštei bendruomenei ir formuojantis klasiinei visuomenei“ (Lietuvos, 1975, p. 7). Pastaroji išvada nebuvo vien duoklė privalomai tuometinei mokslinei retorikai – piliakalnių medžiaga A. Tautavičiui išties buvo reikalinga darant platesnius Lietuvos teritorijoje vykusių socialinių ekonominių procesų apibendrinimus. Ji buvo panaudota gana greitai (Tautavičius, 1977, p. 23–24; Таутавичюс, 1978, c. 13–16, 22). Vis dėlto „Atlaso“ antro tomo išleidimas užbaigė vieną A. Tautavičiaus Lietuvos archeologijai iškelto piliakalnių pažinimo uždavinį. Jį sprendžiant A. Tautavičius pirmiausia pasireiškė kaip gabus didelių mokslinių projektų organizatorius.

Kitas A. Tautavičiaus iškeltas piliakalnių pažinimo uždavinys – jų kasinėjimai – daugiausia buvo vykdomas antrajame jo vedėjimo etape (1976–1987), nors prasidėjo dar baigantis pirmajam (Maišiagalos, Sauginių, Dapšių, Daubarių, Jautakių piliakalnių tyrimai). Pagrindinis šio etapo uždavinys buvo į piliakalnių tyrinėjimus įtraukti naujų tyrinėtojų, kurie pradėtų vykdyti plačius šių objektų tyrimus. Nauji tyrinėtojai išaugo iš tų pačių žvalgomųjų ekspedicijų, kuriose susipažino su piliakalniais natūroje, o ne iš aprašymų. Piliakalnius stengtasi tyrinėti įvairiose Lietuvos vietose, daugiau dėmesio kreipiant į tuos regionus, kur tokių tyrimų anksčiau nebuvo (Centrinė Lietuva) arba tie tyrimai daryti XX a. pirmoje pusėje (Šiaurės vakarų Lietuva, Rytų Lietuva).

Pagrindinis piliakalnių tyrinėtojas šiame etape buvo V. Daugudis. Jis ne tik dalyvavo visose žvalgomosiose ekspedicijose nuo 1958 m. (ir 1967–1972 m. dirbdamas MMT), bet ir juos pats kasinėjo. Institutui pradėjus vykdyti ūkiskaitinius (užsakomuosius) tyrimus, nuo 1973 m. dalyvavo į tokius tyrimus įtrauktų piliakalnių kasinėjimuose. Nuo 1979 m. V. Daugudis grįžo prie piliakalnių mokslinių tyrimų ir tęsė prieš dešimtmetį pradėtus Imbarės piliakalnio kasinėjimus. Su metų pertraukomis jie truko iki 1989 m., iš esmės tai buvo paskutinis svarbus jo tyrinėtas piliakalnis. Šiuo laikotarpiu V. Daugudis tyrinėjo medinės statybos liekanas piliakalniuose (Daugudis, 1974; 1975; 1976; 1981; 1982), ankstyvuosius Šiaurės vakarų Lietuvos piliakalnius (Daugudis, 1986; 1987; 1989).

Šiandien sunku pasakyti, kiek ūkiskaitiniai tyrimai lėmė pačių piliakalnių tyrinėjimus, tuo labiau kad iki mūsų dienų kone visi taip tyrinėti piliakalniai (išskyrus Šinkūnų piliakalnį) išliko, o kai kurie po tyrinėjimų net buvo tvarkomi (Vaitiekūnai). Nė vienas iš taip

tyrinėtų piliakalnių nėra visiškai iširtas, tai irgi rodytų, kad ūkiskaitiniai tyrimai buvo tik širma, pridenianti mokslinius šių objektų tyrimus, tik kad šiek tiek lešų jiems buvo galima gauti „iš šono“. 1973–1984 m. ūkiskaitiniais tikslais buvo tyrinėti 9 piliakalniai (Sauginiai, Dapšiai, Daubariai, Jautakiai, Šinkūnai, Narkūnai, Vaitiekūnai, Kurmaičiai, Aknystėlės), kuriuos, be V. Daugudžio, dar kasinėjo A. Merkevičius (3), J. Stankus (1), R. Kulikauskienė (1), E. Grigalavičienė (1). Išsamesnio domėjimosi juose sukaupta medžiaga iš jų sulaukė tik du: Sauginiai (Дaugудис, 1988) ir Narkūnai (brūkšniuotosios keramikos kultūros sluoksnis) (Volkaitė-Kulikauskienė, 1986).

Kita tyrinėtoja, įsitraukusi į piliakalnių tyrimus, buvo Elena Grigalavičienė (Danilaite) (1933–2005). Nuo 1964 m. ji tyrinėjo brūkšniuotosios keramikos kultūrą, šia tema 1968 m. apgynė disertaciją (Данилайте, 1967). Nuo 1976 m. E. Grigalavičienė kasinėjo brūkšniuotosios keramikos kultūros piliakalnius. Plačiau ji tyrinėjo šios kultūros kaulinius dirbinius (Grigalavičienė, 1975; 1976a; 1976b), piliakalnių apgyvendinimo pradžią (Grigalavičienė, 1982). Tas buvo daroma jau grynai moksliniais tikslais, pačius tyrimus vykdančiam po tuomet visos Tarybų Sąjungos mastu pradėto vykdyti „istorijos ir kultūros paminklų sąvado“ „kepure“.

R. ir P. Kulikauskai vykdė svarbių Lietuvos centrų piliakalnių (Maišiagalos, Narkūnai, Kernavės) tyrimus. Šių archeologų savarankiškumas bei savitas piliakalnių tyrimų medžiagos suvokimas išliko. Moksliniu tyrinėjimų apibendrinimu galima laikyti 1982 m. pasirodžiusią P. Kulikausko knygą apie Užnemunės piliakalnius (Kulikauskas, 1982). Iš tikrųjų tai buvo šių piliakalnių tyrinėjimų medžiagos skelbimas (net 6 atvejais pakartotinis⁹) pagal to meto spaudos galimybes ir tokio skelbimo supratimą. Kartu buvo ugdoma ir jaunesnė piliakalnių tyrinėtojų karta. Iš jų reikia paminėti Aleksiejų Luchtaną (g. 1956 m.), dar nuo studijų laikų dalyvavusį Kulikauskų vykdomuose piliakalnių tyrinėjimuose ir vėliau įsitraukusį į Kernavės piliakalnių tyrimus (nuo 1985 m.).

Apibendrintai galima pasakyti, kad 1976–1987 m. Lietuvoje tyrinėtas 31 piliakalnis (2,6 piliakalnio per

⁹ Paveisininkų, Piliakalnių, Rudaminos, Varnupių, Sudargo, Obelytės piliakalnių medžiaga jau buvo skelbta atskirai – žr. Kulikauskas, 1970, p. 227–245; 1972a, p. 143–161; 1972b, p. 83–109; 1974, p. 97–116; 1975, p. 105–124; 1976, p. 104–114.

metus). Palyginus su ankstesniu etapu tyrinėtais piliakalniais (tirta 37 piliakalniai (2,5 piliakalnio)) matyti, kad kokių nors didesnių pakitimų piliakalnių tyrimuose bent jau fizine prasme nebūta. Tiesiog patys tyrimai vykdyti kryptingiau (brūkšniuotosios keramikos kultūra, kauliniai dirbiniai; Vakarų Lietuvos piliakalniai, mediniai įtvirtinimai).

Antrojo piliakalnių pažinimo etapo rezultatai A. Tautavičiui esant Istorijos instituto Archeologijos skyriaus vedėju sunkiau matomi ir išskiriami. Akivaizdžiai siekta didesnių apibendrinamųjų darbų, tačiau taip pat akivaizdžiai vengta tokiems darbams vadovauti. Pagrindiniai jų – „Lietuvos archeologijos“ pentas tomas (1986), skirtas 1976–1983 m. tyrinėtų 3 brūkšniuotosios keramikos kultūros piliakalnių medžiagai skelbti, V. Daugudžio knygelė „Senoji medinė statyba Lietuvoje“ (1982) ir P. Kulikausko knyga „Užnemunės piliakalniai I–XIII amžiuje“ (1982) – pasirodė be jutos A. Tautavičiaus pagalbos (jis įėjo tik į „Lietuvos archeologijos“ serijos redakcinę kolegiją). Šiame darbu bare jis stovėjo tarsi nuošaliai ir kokių nors asmeninių veiksmy, turinčių įtakos padėčiai, nedarė. Aišku, tuo laikotarpiu archeologijos raida Lietuvoje veikė daugybė įvairių objektyvių ir subjektyvių veiksnių, kurių neišvengė ir piliakalnių tyrinėjimai. Kai kurie jų momentai iki šiandien nėra visai aiškūs. Kodėl, pavyzdžiui, abu pagrindiniai to laikotarpio piliakalnių tyrinėtojai

institute ilgai buvo tik jaunesnieji moksliniai bendradarbiai? Arba kodėl institutas iš esmės nusišalino nuo Vilniui ir kartu visai Lietuvai svarbių Vilniaus Gedimino kalno piliakalnių tyrinėjimų 1982 m. (V. Daugudis juose buvo tik konsultantas)?

Vis dėlto bendras Lietuvos archeologijos Tautavičiaus laikotarpio rezultatas yra idealus mozaikinis Lietuvos piliakalnio vaizdas, susidedantis iš daugelio smulkių detalių. Imbarės piliakalnio tyrimai ir pats piliakalnio suvokimas tą iliustruoja bene geriausiai. Piliakalnio, kaip archeologinio objekto, suvokimą yra apibendrinęs ir pats A. Tautavičius (Tautavičius, 1987). Pasak jo, piliakalnių kultūrinis sluoksnius yra „svarbiausias šaltinis I tūkst. pr. m. e. ir I–XIV m. e. žmonių ūkinei veiklai ir buičiai pažinti“ (Tautavičius, 1987, p. 377). Tuo laikotarpiu visa tai buvo neabejotini pasiekimai.

Apibendrinant A. Tautavičiaus vadovavimo Lietuvos archeologijai laikotarpį galima padaryti išvadą, kad jis vykdė kryptingą nesukubią piliakalnių pažinimo politiką, kurios tikslas buvo įvairiapusių duomenų apie piliakalnius rinkimas. Tik piliakalnių registravimo srityje ji buvo užbaigta ir čia nemažas nuopelnas priklauso pačiam A. Tautavičiui. O kryptingiau valdyti piliakalnių tyrimus nesistengta. Čia laikytasi tik bendros linijos – siekta platesnių ir išsamesnių jų kasinėjimų. Tuo laikotarpiu sukauptais duomenimis apie piliakalnius Lietuvos archeologijos mokslas vadovaujasi iki šiol.

ŠALTINIAI

Naudužas J. Velžių piliakalnio tyrinėjimų dienoraštis. Radviliškio raj. 1969 m. LHR. F.1. Nr. 278.

LITERATŪRA

Daugudis V., 1961. Mažulonių piliakalnis. In: *Iš lietuvių kultūros istorijos*. Vilnius, t. 3, p. 16–40, 336–337.

Daugudis V., 1962. Aukštadvario piliakalnio įtvirtinimai ir pastatai. In: *Lietuvos TSR Mokslų Akademijos darbai. A serija*, t. 1, p. 43–69.

Daugudis V., 1974. Seniausieji mediniai pastatai ir įrenginiai Lietuvoje (1. I tūkstantmečio pr. m. e. įtvirtinimai bei pastatai). In: *Lietuvos TSR Mokslų Akademijos darbai. A serija*, t. 4 (49), p. 59–69.

Daugudis V., 1975. Seniausieji mediniai pastatai ir įrenginiai Lietuvoje (2. M. e. I tūkstantmečio I pusės įtvirtinimai). In: *Lietuvos TSR Mokslų Akademijos darbai. A serija*, t. 2, p. 61–70.

Daugudis V., 1976. Seniausieji mediniai pastatai ir įrenginiai Lietuvoje (3. M. e. I tūkstantmečio I pusės pastatai). In: *Lietuvos TSR Mokslų Akademijos darbai. A serija*, t. 1, p. 57–67.

Daugudis V., 1981. Seniausi mediniai pastatai ir įrenginiai Lietuvoje (4. M. e. V–VIII amžių įtvirtinimai ir pastatai). In: *Lietuvos TSR Mokslų Akademijos darbai. A serija*, t. 2, p. 61–72.

Daugudis V., 1982. Senoji medinė statyba Lietuvoje. Vilnius.

Daugudis V., 1986. I tūkstantmečio pr. m. e. šiaurės Žemaitijos piliakalniai (1. Būdingesnieji piliakalnių bruožai ir jų įtvirtinimai). In: *Lietuvos TSR Mokslų Akademijos darbai. A serija*, t. 2, p. 31–42.

Daugudis V., 1987. I tūkstantmečio pr. m. e. šiaurės Žemaitijos piliakalniai (2. Pastatai). In: *Lietuvos TSR Mokslų Akademijos darbai. A serija*, t. 2, p. 39–47.

Daugudis V., 1989. Pirmojo tūkstantmečio pr. m. e. šiaurės Žemaitijos piliakalniai (3. Radiniai). In: *Lietuvos TSR Mokslų Akademijos darbai. A serija*, t. 1, p. 74–88.

- Grigalavičienė E., 1975. I tūkstantmečio pr. m. e. Lietuvos piliakalnių kaulo dirbiniai. (1. Darbo įrankiai). In: *Lietuvos TSR Mokslų Akademijos darbai. A serija*. Vilnius, t. 4 (53), p. 73–83.
- Grigalavičienė E., 1976a. I tūkstantmečio pr. m. e. Lietuvos piliakalnių kaulo dirbiniai (2. Medžioklės ir žvejybos įrankiai, ginklai). In: *Lietuvos TSR Mokslų Akademijos darbai. A serija*. Vilnius, t. 1 (54), p. 51–56.
- Grigalavičienė E., 1976b. I tūkstantmečio pr. m. e. Lietuvos piliakalnių kaulo dirbiniai (3. Papuošalai). In: *Lietuvos TSR Mokslų Akademijos darbai. A serija*. Vilnius, t. 3 (56), p. 65–80.
- Grigalavičienė E., 1982. Kada buvo apgyventi piliakalniai. In: *Lietuvos istorijos metraštis 1981*. Vilnius, p. 5–18.
- Kulikauskas P., 1970. Paveisininkų, Lazdijų raj., piliakalnis ir jo tyrinėjimai. In: *Lietuvos TSR Aukštųjų mokyklų mokslo darbai. Istorija*, t. XI, p. 227–245.
- Kulikauskas P., 1972a. Piliakalnio kaimo, Rasių apylinkės, Vilkaviškio rajono piliakalnis ir jo tyrinėjimai 1961 metais. In: *Lietuvos TSR Aukštųjų mokyklų mokslo darbai. Istorija*, t. XII, sąs. 2, p. 143–161.
- Kulikauskas P., 1972b. Rudaminos (Lazdijų raj.) piliakalnio 1965 m. tyrinėjimų duomenys. In: *Lietuvos TSR Aukštųjų mokyklų mokslo darbai. Istorija*, t. XIII, sąs. 2, p. 83–109.
- Kulikauskas P., 1974. Varnupių (Kapsuko raj.) piliakalnis 1971 m. tyrinėjimų duomenimis. In: *Lietuvos TSR Aukštųjų mokyklų mokslo darbai. Istorija*, t. XIV, sąs. 1, p. 97–116.
- Kulikauskas P., 1975. Sudargo piliakalniai. In: *Lietuvos TSR Aukštųjų mokyklų mokslo darbai. Istorija*, t. XV, sąs. 2, p. 105–124.
- Kulikauskas P., 1976. Obelytės, Alytaus raj., piliakalnis ir jo tyrinėjimų duomenys. In: *Lietuvos TSR Aukštųjų mokyklų mokslo darbai. Istorija*, t. XVI, sąs. 2, p. 104–114.
- Kulikauskas P., 1982. Užnemunės piliakalniai I–XIII amžiuje. Vilnius.
- Kulikauskas P., Zabiela G., 1999. Lietuvos archeologijos istorija (iki 1945 m.). Vilnius.
- Lietuvos, 1975. Lietuvos TSR archeologijos atlasas. Vilnius, t. II.
- Tautavičius A., 1968. Trakų pusiasalio pilies teritorijos 1962–1964 m. archeologinių kasinėjimų duomenys. In: *Muziejai ir paminklai*. Vilnius, p. 48–58.
- Tautavičius A., 1977a. Lietuvos TSR archeologijos atlasas. Vilnius, t. III.
- Tautavičius A., 1977b. Kada susidarė sąlygos Lietuvoje miestams atsirasti? In: *Lietuvos TSR architektūros klausimai*. Vilnius, t. V (IV), p. 19–30.
- Tautavičius A., 1987. Piliakalniai. In: *Tarybų Lietuvos enciklopedija*. Vilnius, t. 3, p. 376–377.
- Tautavičius A., 2001. Seniausia praeitis. In: *Veliuona*. Vilnius, p. 63–77.
- Valatka V., 1970. Buožėnų Pilalė. In: *Kraštotyra*. Vilnius, p. 126–130.
- Valatka V., 1974. Renavo (Mažeikių raj.) piliakalnis. In: *Archeologiniai ir etnografiniai tyrinėjimai Lietuvoje 1972 ir 1973 metais*. Vilnius, p. 14–15.
- Valatka V., 2004. Buožėnų piliakalnis. In: *Žemaičių žemės tyrinėjimai*. Telšiai, t. I, p. 330–334.
- Volkaitė-Kulikauskienė R., 1959. Miniatiūrinių piliakalnių Lietuvoje klausimu. In: *IS lietuvių kultūros istorijos*. Vilnius, t. II, p. 125–137.
- Volkaitė-Kulikauskienė R., 1986. Narkūnų didžiojo piliakalnio tyrimų rezultatai (Apatinis kultūrinis sluoksnis). In: *Lietuvos archeologija*. Vilnius, t. 5, p. 5–49.
- Zabiela G., 2001. Žvelgiant į nueitą kelią. In: *Lietuvos archeologija*. Vilnius, t. 21, p. 11–18.
- Zabiela G., 2003. Lietuvos piliakalniai: tyrinėjimų aspektas. In: *Lietuvos archeologija*. Vilnius, t. 24, p. 33–56.
- Zabiela G., 2005. Piliakalnių papėdžių gyvenvietės: tyrinėjimų problematika Lietuvoje. In: *Lietuvos archeologija*. Vilnius, t. 27, p. 85–104.
- Данилайте Е., 1967. Штрихованная керамика в Литве (некоторые данные по вопросам об этногенезе литовцев). Вильнюс.
- Даугудис В., 1961. Древние сооружения городища и селища Аукштадварис. In: *Тезисы докладов на сессии посвященной итогам археологических и этнографических экспедиций 1960 года*. Рига, с. 24–26.
- Даугудис В., 1966a. Некоторые данные о происхождении и хронологии шероховатой керамики в Литве. In: *Lietuvos TSR Mokslų Akademijos darbai. A serija*, t. 3, p. 55–66.
- Даугудис В., 1966b. О классификации восточно-литовских городищ. In: *20 лет. Археологические и этнографические экспедиции Института истории АН Литовской ССР (1948–1967)*. Вильнюс, с. 24–36.
- Даугудис В., 1966c. Некоторые данные о хронологии и происхождении керамики с шероховатой поверхностью в Литве. In: *Древности Белоруссии. Материалы конференции по археологии Белоруссии и смежных территорий*. Минск, с. 163–165.
- Даугудис В., 1968. О находках сетчатой керамики в Литве. In: *Pronksiajast varase feodalismini*. Tallinn, 1966, p. 38–41.
- Даугудис В., 1988. Городище Саугиняй. In: *Древности Литвы и Белоруссии*. Вильнюс, с. 51–58.
- Меркевичюс А., 1963. Исследования городищ Заеманья. In: *Материалы конференции молодых ученых Белоруссии и Прибалтики*. Минск, вып. 1: История, языкознание, литературоведение, с. 73–79.
- Меркевичюс А., 1966. Городища Заеманья по данным археологических разведок последних лет. In: *Материалы к отчетной конференции археологических и этнографических экспедиций 1964–1965 гг.* Вильнюс, с. 14–17.
- Таутавичюс А., 1978. Первобытно-общинный строй. Зарождение классового общества. In: *История Литовской ССР*. Вильнюс, с. 9–23.

TRENDS OF THE HILL-FORT RESEARCH IN LITHUANIA, 1962–1987

Gintautas Zabiela

Summary

The history of Lithuanian soviet-period archaeology has not been written yet for several reasons. Among them one of the most important is a short time interval (less than a generation), causing the fact that for some Lithuanian archaeologists this history continues to represent the present. Yet, in this article I would like to discuss a rather narrow aspect of the history of Lithuanian soviet-period archaeology: Lithuanian hill-fort research trends in the period 1962–1987. This period has been chosen for the reason that from September 1, 1962 to May 29, 1987, the Archaeological Sector (Division since 1980) of the Lithuanian Institute of History was headed by Adolfas Tautavičius (1925–2006). In the totalitarian socialist system, the influence of an individual person entitled to manage the process was in fact decisive, and it was upon that person how far such influence and power were exercised. A. Tautavičius, although being a head of a department in an ideologically engaged institution (the Lithuanian Institute of History is to be considered as such), managed to avoid joining the Communist party. This enables us to raise a hypothesis about the “policy” of A. Tautavičius and its impact on the development of Lithuanian archaeology. The “policy” is to be written in quotation marks because neither the soviet regime nor the Lithuanian Institute of History itself encouraged heads of its departments to carry out an independent policy and especially to declare that officially. On the other hand, distinguishing the “policy” among other works of A. Tautavičius performed in the field of the archaeological science will help us to answer the question whether it existed at all.

The sources of the study shall be based on the summation of the Lithuanian hill-fort researches performed at that period, covering the range from the excavation works to the synthetic hill-fort studies. The materials include both published and unpublished sources preserved in the written form (in the form of the research reports). Minutes of the Department meetings and scarce memoirs (as a bias source) were left out. The basis of the research sources had already been formed, because the most outstanding hill-fort researchers of that period already passed or retired.

When A. Tautavičius overtook the management of the archaeological department, he inherited a considerable disproportion in the ratio of settlement researches and burial researches, which had formed from the very beginning of Lithuanian archaeology. He could not change that, yet the growth of the hill-fort research at the times of A. Tautavičius was the largest during the entire history of Lithuanian contemporary archaeology. Only 40 hill-forts had been investigated till 1963, yet in 1987 this number grew 2.5 times up to 106. These numbers alone can prove that A. Tautavičius considered hill-fort investigation as an important vector for the archaeological research. Hill-forts were out of specific interests of A. Tautavičius, so the development of hill-fort research was not relevant to his personal activities.

The hill-fort research developed in two directions: excavation and registration. Implementation of the hill-fort research goals was rather complicated due to the scarcity of specialists. P. Kulikauskas and R. Kulikauskienė had a broad autonomy in this field, and at least in the first half of the A. Tautavičius' management period they performed their researches following the earlier guidelines. Other archaeologists (A. Merkevičius, V. Daugudis) were still not ready to perform a continuous hill-fort research. Therefore, in the first half of A. Tautavičius' period, the research concentrated on hill-fort registration. For this purpose, surveying expeditions started by P. Kulikauskas were continued. They were led by A. Tautavičius himself, and during the expeditions of 1963–1973 almost all Lithuanian hill-forts were surveyed. This work resulted in the Archaeological Atlas of Lithuanian SSR (*Lietuvos TSR archeologijos atlasas*, T. II, 1975). A. Tautavičius was an editor and a co-author of this volume. It covered 855 hill-forts divided into the following categories: unquestionable (600), assumable (200) and destroyed (50). The publication of this book completed the implementation of one of the hill-fort investigation tasks that A. Tautavičius used to set for Lithuanian archaeology.

In the second half of A. Tautavičius' period, the main feature of hill-fort research was its comprehensive character. For this purpose, a professional team of archaeologists specialising in hill-fort research was formed. Among them, Vytautas Daugudis (1929–2002) was the most outstanding figure. He had been doing hill-fort research since 1968 while at the Scientific-Methodical Council of the Preservation of Cultural Monuments, established at the Ministry of Culture of Lithuanian SSR. In 1972, V. Daugudis returned to the Institute of History and joined the local hill-fort research. In 1979 he started long-term excavations of the Imbarė hill-fort. Another outstanding archaeologist working in the field was Elena Grigalavičienė (1935–2005). Since 1964 she had been investigating brushed pottery and in 1976 started research of hill-forts attributable to Brushed Pottery Culture. R. Kulikauskienė and P. Kulikauskas carried out investigations of hill-forts in the most important Lithuanian centres. Meantime the younger generation of hill-fort researchers was raised as well.

During this period, hill-fort research became better guided. Investigations of Brushed Pottery Culture, bone artefacts, hill-forts of Western Lithuania and hill-fort fortifications became the main subjects. It was attempted to research hill-forts in various locations of Lithuania, especially concentrating on the regions where no such research had been done before or were they performed in the first half of the 20th century. The main result of these works was the 5th volume of Lithuanian Archaeology (*Lietuvos archeologija*, T. 5, 1986) publishing materials on three hill-forts of Brushed Pottery culture (Narkūnai, Nevieriškės, Sokiškiai) research performed in 1976–1983 and the book by V. Daugudis *Senoji medinė statyba Lietuvoje* (Ancient wooden buildings

in Lithuania) published in 1982. A separate result of the hill-fort research was the book by P. Kulikauskas *Užnemunės piliakalniai I–XIII amžiuje* (Hill-forts of the Nemunas left bank region in the 1st–13th centuries), published in 1982. By the end of this period, the accumulated results of hill-fort research gave an ideal mosaic view of Lithuanian hill-forts with a lot of details. Unfortunately, it was neither summarised nor published. Research of the Imbarė hill-fort probably

presents one of the best examples of the case. In that period, only this kind of result was possible.

Summarising the period when Lithuanian archaeology was led by A. Tautavičius, we can conclude, that he carried out a purposeful but an unhurried research policy aimed at collecting versatile data on hill-forts. Hill-fort research data accumulated during that period still serve as a basis for the present-day Lithuanian archaeology.

[teikta 2008 m. balandžio mėn.